

Közösségek a könyvtárban

A rendszerváltozás évében jelent meg a téma alapkönyve, az amerikai szociológus, Ray Oldenburg *The great good place (A nagyon jó hely)* című műve, amelyet hamarosan számos közlemény követett.* A kérdést többek között a könyvtárak életében lezajló változások hozták felszínre, azaz a könyvtár megszokott tudásközvetítő, információkkal ellátó szerepének kibővülése, később pedig az ún. információs monopólium elvesztése következtében előállt új helyzet tette aktuálissá. Nem kell-e a könyvtáros szakmának ezt meghaladnia, újabb funkciókat vállalnia, ezekkel bővítenie az amúgy is átalakuló intézményformát? Ezek egyike lenne a „harmadik hely” – angolul *the third place*, németül *der dritte Ort* –, vagyis a közösségi tér. (Azért *harmadik*, mert az első kettő, a legfontosabbnak tekinthető az otthon és a munkahely/iskola, ahol a legtöbb időt töltjük, és köztük foglal helyet a szabadidő eltöltését, az információcserét vagy a szórakozást stb. szolgáló harmadik hely, a *közösségi tér*.)

A szerző a *Bevezetésben* fogalmazza meg, hogy műve „a *könyvtárak összetett funkció-rendszereinek napjainkban egyre nagyobb hangsúllyal szereplő elemének, a közösségi tér dimenzióinak a körülményeit célzó*” kilenc fejezetben. Az elmúlt évtizedek műszaki és társadalmi változásai – digitalizálás, fizikai terek, szociális feladatok stb. – nyomán a könyvtárak funkcióit is újraértelmezték, és a könyvtáros szerepe is új vonásokkal bővült. A szerző ezért akarja „*az elmúlt években a témában született kutatások szintézisét*” adni.

Az első fejezetben, a *Könyvtári funkciókban* az ezredforduló modelljét vázolja fel, majd a 2010-es évek szakirodalma alapján a jelenkor könyvtári funkcióit vizsgálja, azután pedig három trend körül értelmezi a könyvtár és a könyvtáros társadalmi szerepvállalását (a tudás felértékelődése, az információs technológia fejlődése, az esélyegyenlőség). A digitális kor miatt újraértelmezett könyvtári szerepek középpontjában az információközvetítés áll – persze a könyvtár ennél komplexebb intézmény. Ezután a világban nemrég elkészült vizsgálatokat szemlézi, azokat, amelyek arra kerestek választ, mit tartanak fontosnak benne a felhasználók, és milyen formában profitálnak belőle. (A példák sokrétűek, Európa és az Egyesült Államok, Skandinávia, Kanada, Afrika, Ausztrália területén végzett

* Időrendben néhány cikk: Die Bibliothek als Lernort. Neue Servicekonzepte / Chr. Gläser, 2008.; A könyvtár mint harmadik hely / Szóllás P., 2010; Urban mediaspace Aarhus / R. Hapel, 2010; The third place : the library as collaborative and community space in a time of fiscal restraint / S. E. Montgomery, J. Miller, 2011; Libraries as the spaces between us. Recognizing and valuing the third space / J. K. Elmborg, 2011; The library as a place / Rolf Hapel, 2012.; Is the library a third place for young people? / H. Lin, N. Pang, B. Luyt, 2015.

kutatásokból származnak, és elsősorban az oktatás, tanulás fontossága szerepel az első helyen.)

A következő fejezet azokat a főbb *Kihívásokat* veszi számba, amelyek leginkább befolyásolják a könyvtár szerepének újraértelmezését: ezek a tényezők pedig a digitális tartalmak, a finanszírozás és a multikulturalizmus, amely kérdéseket sokoldalúan járja körül a szerző.

A harmadik fejezetben, az *Elméleti keretekben* azokat a fogalmakat ismerteti, amelyek a könyvtár – mint közösségi tér – kutatásának a megalapozását jelentik. Először a gazdaszociológia fogalmát, a *társadalmi tőkét*, majd a közösségi terekről szóló elméleti fejtegetéseket. Az elsónél Coleman, Putnam és Bourdieu, a másodiknál Oldenburg, Lofland és Audunson elméleteit tekinti át. (Utóbbinál kerül szóba az alacsony, illetve a magas intenzitású találkozóhely fogalma és jelentősége.)

Ezután a *Kutatások a könyvtárról, mint találkozóhelyről* című fejezetben foglalja össze azon kutatási eredményeket, projekteket, amelyek a fizikai könyvtár szükségessége és hasznosulása (megtérülése) mellett próbálnak adatokat és tényeket felsorakoztatni. Így részletesen bemutatja a Vancouverben és Torontóban (2002), Seattle-ben (2007), illetve az Egyesült Királyságban (2005) és Magyarországon (2011) végzett felméréseket, és nagyon részletesen foglalkozik a norvég *PLACE* (Public Libraries as Arenas for Citizenship) projekt (2010) eredményeivel. (Ezek az eredmények az új norvég könyvtári törvénybe is bekerültek.) Végül a queenslandi digitális központ felméréseit elemzi. A kapott eredmények azt mutatják, hogy a lényeg a könyvtár mint találkozóhely kérdésében a *közösség integritásának a megőrzése*.

Külön fejezetet kaptak a nagyváros sajátosságai (*Könyvtár a nagyvárosi térben*), a multikulturalizmus, az elmagányosodás és a társas kapcsolatok hiánya. Itt néhány könyvtár példájával mutatja be azokat a lehetséges válaszokat, amelyeket ezek az intézmények adhatnak a fenti problémákra. Jó példák találhatók Nyugat-Európában, ahol a közösségi tér funkciót tekintették elsődlegesnek az épület és a szolgáltatások kialakítása során. Ilyen Bécsben az új közkönyvtár, Antwerpenben a parkolóházból átalakított új könyvtár és a norvégiai Drammenben létesített Folyóparti Tudásközpont. Ezek az épületek önmagukban is a közösségek integrációját és új közösségek megteremtését célozzák. Egy másik norvég megoldás Oslo egyik multikulturális negyedének a közösségteremtését mutatja be (Furuset); a könyvtár az információszoolgáltatáson túl közösségi térként is funkcionál számos kulturális programmal. Az ismertetett innovatív megoldások hatékony válaszokat adtak a felmerülő problémákra, igényekre, de fontos szerepet játszottak a városrehabilitáció és a közös értékek megőrzésében is.

A közkönyvtár mint befogadó térben a szerző néhány megvalósult projektet – „*amelyek kifejezetten egy-egy hátrányos helyzettel küzdő réteg társadalmi integrációját kísérelte meg megvalósítani*” – mutat be hazai és külföldi példákon, amelyek a hajléktalanok (Magyarországon és Horvátországban), majd az etnikai és nemzeti kisebbségek ellátásáról (Magyarországon, Norvégiában, Romániában) gondoskodna.

A kistelepusi könyvtár fejezetben azok a sajátosságok kerülnek terítékre, amelyek a falvakra jellemzőek. Ezekben ismertek a problémák: az előregedés, a csökkenő népesség, a vállalkozások és munkalehetőségek hiánya, az etnikai feszültség, az ingázás kényszere. Az itt működő könyvtárak helyzetét Fehér Miklós elemezte (2002), és a problémákra a rendszerszintű válasz a Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR). A Könyvtári Intézet

munkatársai több kutatást végeztek a helyzetről és annak megoldásáról. Számos magyar és külföldi példa is akad, amelyek a közösségek építését tekintik fő célnak. Ez szervezett programok és spontán együttlétek támogatásával valósulhat meg, de a könyvtárnak meg kell tartania eredeti információ- és kultúráközvetítő szerepét (például Bács-Kiskun megyében a gyermekek képezik a kiemelt célcsoportot). Ezután a szerző a teleházmozgalmat és az integrált közösségi szolgáltató tereket (IKSZT), végül a bibliobuszok működését vizsgálja – utóbbiról felmérés is készült (2012). A fejezetet a dán és a finn mozgókönyvtári tapasztalatok ismertetésével zárja.

A nyolcadik fejezet (*Könyvtár és virtuális közösségi terek*) a valóságos és a virtuális közösségi terekről szól. A kilencvenes években jelentek meg a könyvtári honlapok, az online katalógusok és a digitális tartalmak; az ezredforduló után pedig a web 2.0 térhódítása adott új lendületet a közösségi terek kialakításának. Elindult a *könyvtár 2.0* mozgalom, amely a részvétel kultúráját erősíti olyan új eszközökkel, mint az RSS, a blog és a wiki. A könyvtár 2.0 jellemzője, hogy használóközpontú, multimédiás és innovatív. 2006-ben Chowdhury és társai közreadták „*a közkönyvtár 2.0 koncepciót, amelyben a közösségi tudás generálásának új útjai jelennek meg*”. (Alkalmazásának több szintje lehet, és a virtuális közösségi tér egyre nagyobb jelentőséget kaphat a szolgáltatásokban.) A Pécsi Tudományegyetem informatikus hallgatói hazai könyvtári blogokat vizsgáltak abból a szempontból, mennyire segítik az eszmecsere kialakulását; ezek többsége a kevés résztvevő miatt nem volt virtuális közösségi térnek tekinthető. Ezt követően az *Index* könyves blogját elemezték, amelynél több száz hozzászólást találtak. Kiderült, hogy a könyvtári blogok célközönsége túl kicsi ahhoz, hogy kialakuljon az a kritikus tömeg, amely képes egy-egy témában érdemi eszmecserét fenntartani. Ugyanez volt a helyzet a közösségi katalógusok esetében is. Kihaszínlatlanok maradtak azok lehetőségek, amelyekkel a használók élhetek volna. (A *moly.hu* és a norvég *Bokelskere.no* közösségi oldalakat is vizsgálták kérdőíves módszerrel 2010-ben. Kiderült, hogy a használók információforrásként, nem pedig közösségi fórumként használták ezeket a honlapokat.) A szerző végkövetkeztetése, hogy a könyvtáraknak *online környezetben nem sikerült az, ami a fizikai térben igen: a könyvtárat a legkedveltebb találkozóhelyé tenni*. (Csak a nagyszámú és az intenzív részvétel ad értelmet a web 2.0-s szolgáltatásoknak, és a könyvtárnak a globális piacon kellene versenyeznie, ahol lemarad a többekkel szemben.)

Az utolsó, *Ötletgyár: az alkotó közösség* című fejezetben olyan projektek szerepelnek, amelyek „*a web 2.0-s szellemében kívánják felszabadítani a közösség alkotó erejét, szabadjára engedve az egyén kreativitását*”, és a könyvtár így aktív részt vállalhat a tudásteremtésben is. Az alkotó közösség nagy intenzitású találkozóhely. A világ élvonalába tartozik Oslo közkönyvtárának, a Deichman könyvtárnak a *Reaktor-csoportja*, amely 2003 óta működik. A központi könyvtár épületében létesült *munkaállomások gépparkja* is közcélú projektjeit szolgálja. Az egyetemi könyvtár (<http://www.ub.uio.no/english/>) is fontosnak tartja az alkotó közösségeket: a természettudományi kar könyvtára mellett kialakított *kreatív szobában* a hallgatók megvalósíthatják ötleteiket. Fontos szerepet játszanak az alkotó közösségek a *tanulásban* is. Ilyen célt szolgál például a *Historiana* nevű kezdeményezés, amelynek portálja a *historiana.eu*, és az *Inventing Europe*. Utóbbi egy digitális műszaki-tudományos múzeum virtuális kiállításokkal. Közös jellemzőjük, hogy az *Europeana* tartalmaira támaszkodnak. A partnerekkel való együttműködésre példa a dán *Mindspot*, egy aarhusi közkönyvtár közreműködésével szervezett zenei program, az *ATI (Aarhus Took It)* és a *SPOI*.

Finnországban is sikerült együttműködésekkel kiterjeszteni a könyvtár körül szerveződő közösséget. Turku új városi könyvtára népszerű találkozóhely lett, és a kulturális főváros cím elnyerése előtti évben számos projektben működött közre rendezvényekkel, kiállításokkal.

Összegzésében a szerző megállapítja, „*A könyvtárak szerepe nem változott az elmúlt évezredekben, s nem fog változni a jövőben sem: beszerezni, őrizni, hozzáférhetővé tenni a tudást és az információt*” (Crawford–Gorman). Ugyanakkor a könyvtárak napjainkban „*számos új funkcióval bővültek, amelyek közül a közösségi tér, a találkozóhely funkció különösen fontos*” (Tóth Máté). A könyvtár értéksemleges környezetet jelent; már nem elit intézmény, de megmaradt olyan kulturált helynek, ahova az igényesebb társadalmi rétegek tagjai is szívesen járnak. A könyvtárak létjogosultságát újabban sokan kétségbe vonják – mondván: költséges és elavult –, a digitalizálással pedig fizikai terük szükségességét kezdték ki. Ezekre a kihívásokra a *közösségi tér* szerepének a vállalása jelentheti a megoldást; és remélhető, hogy ez a politikusok, a fenntartók és a használók számára is magától értetődővé lesz a jövőben.

Bőséges, zömmel angol és magyar nyelvű szakirodalom jegyzéke és a könyvben példaként említett könyvtárak jó minőségű, válogatott színes fotói zárják a kötetet.

Örvendetes módon a 2015. évben szakmánk remek művekkel gazdagodott. Megjelentek biblioterápiai tanulmányok (*Könyv és lélek*), Farkas Gábor Farkas Régi könyvek, új kalandok a könyvtárak mélyéről és Hajnal Ward Judit *Nyitott könyvtár* című tanulmánykötetei, Kosáry Domokos, az Agrártudományi Egyetem egykori igazgatójának dokumentumkötete, Rózsa György és Rózsa Dávid „négykezes” életrajzi (*Legvégül a tópart*) és Sipos Anna Magdolna *Könyvtári reneszánsz* című könyve, Vassné Tóth Kornélia ex librisekről és Viskolcz Noémi Nádasdy Ferenc (1623–1671) nyomdairól írt kötete. Közéjük tartozik ez a mű is, amely bizonyára találkozik majd az egyetemi hallgatók és gyakorló könyvtárosok érdeklődésével, és számos új ötlet, megoldás, kezdeményezés ösztönzője lesz a jövőben.

(Tóth Máté: Könyvtár és közösség. Bp., Argumentum, 2015. – 138, [2] p., [16] t)

Murányi Lajos

A könyvtárosság veszedelmei

„*Nincs olyan rossz helyzet, amiből ne lehetne tisztességesen kijutni*” – vallotta egy interjúban, életére visszatekintve Kosáry Domokos. Pedig rossz helyzetekből a karrierje során akadt jó néhány.

Igaz, indulása mentes volt a nagyobb küzdelmektől és veszélyektől. A felvidéki polgári családból jövő, nagyreményű történész a Pázmány Péter Tudományegyetemen Szekfű Gyula tanítványaként készítette el szakdolgozatát a Görgey-kérdésről 1936-ban. Téma-